

FINANSAL KİRALAMA VE FINANSAL KİRALAMA İLE EDİNİLEN TAŞITLARDA TAŞIT ALIM VERGİSİ

Abdullah ÖZDEMİRCİ*

1. FINANSAL KİRALAMA

Finansal kiralama (leasing) kavramı Avrupa Leasing Kurumu tarafından şu şekilde tanımlanmıştır; "Finansal kiralama, belirli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında imzalanan, kiracı tarafından seçilip kiralayan tarafından satın alınan bir malın mülkiyetini kiralayanda, kullanımını kiracıda bırakan bir sözleşme olup, malın kullanımının belli bir kira ödemesi karşılığında kiracıya bırakılmasıdır."

Yatırım ve finans sağlamaya yönelik kiralama olarak tanımlanabilecek olan finansal kiralama ya da leasing sistemi 1930'lu yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde ve diğer gelişmiş ülkelerde finans güçlüklerini gidermek amacıyla ortaya atılmış, hızlı bir gelişme sürecine girmiştir.

Türkiye'de son yıllarda gündemde olan finansal kiralama uygulaması, 10.06.1985 tarihinde kabul edilerek 28.06.1985 tarih ve 18795 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 3226 sayılı "Finansal Kiralama Kanunu" ile yasal çerçeveye kavuşmuştur.

Finansal kiralama faaliyetlerinin başta vergi kanunları olmak üzere diğer kanunlarla ilgisi bulunmaktadır. Bu nedenle, ilgili kanunların finansal kiralama sistemine getirecekleri karışıklıkları gidermek ve finansal kiralamanın gelişmesini sağlamak amacıyla 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu (FKK) çıkarılmıştır.

3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'nun 4. maddesinde, "Finansal Kiralama sözleşmesi; kiralayanın talebi ve seçimi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre feshedilmemek şartı ile kira bedeli karşılığında kiracıya bırakılmasını öngören bir sözleşmedir." şeklinde tanımlanmıştır.

(*) Vergi Denetmeni

Finansal kiralama bir tür finansman yöntemidir. Finansal kiralamayı diğer kiralama şekillerinden ayırt edebilmek için başka bir tanımlama şekline ihtiyaç duyulacaktır. Buna göre finansal kiralama kiraya verenin kiralanan mala ait bütün risk ve menfaatlerini aynen malikmişçesine kiracıya devrettiği kiralama şeklidir.

Herhangi bir kira sözleşmesinin dünyada bu konuda genel kabul görmüş ilkelere göre yukarıda tarif edilen biçimde finansal kiralama sözleşmesi sayılabilmesi için aşağıdaki özelliklerinden en az birini taşıması gerekmektedir.

- Kira süresinin bitiminde malın mülkiyeti kiracıya geçmelidir.
- Kira sözleşmesinde kiracının malı uygun bir fiyatta satın alma opsiyonu bulunmalıdır.
- Kira sözleşmesinin süresi malın ekonomik ömrünün en az %75'ini kapsamalıdır.
- Kira sözleşmesi süresince ödenecek kiralardan toplamının net bugünkü değeri malın maliyetine eşit olmalı veya en az %90'ını karşılamalıdır.

II. FİNANSAL KİRALAMANIN AMACI

Finansal Kiralama, çağdaş bir finansman tekniğidir. Finansman sı-

kıntısı içinde olan kişi ve kurumların finanse edilmesi işlemidir. 3226 sayılı FKK'nun 1. maddesinde kanunun amacı, "Bu kanunun amacı, finansman sağlamaya yönelik finansal kiralamayı düzenlemektir." şeklinde ifade edilmiştir. Amaç, finansman ihtiyacı olan kişi ve kurumların finansal ihtiyacının teminidir. Finansal kiralama şirketi kiracıya bir nevi finansman hizmeti sunmaktadır ve söz konusu kiralama şirketinin bu işleminden elde ettiği gelir söz konusu finansman hizmetinin karşılığıdır. Dolayısı ile ortada kiralama işleminden çok bir finansman işleminin olduğu tartışmasızdır.

Finansal kiralamada kira konusu mal kiracı tarafından araştırılıp bulunmakta hatta fiyatı kararlaştırılmakta ancak ödeme finansal kiralama şirketi tarafından yapılmakta, kiracı söz konusu malın bedelini kira adı altında finansal kiralama şirketine ödemektedir. Bu şekli ile satıcıyı garanti altına alan bir nevi taksitli satış işlemine benzerdir. Nitekim FKK'nun 4. maddesinde "Finansal kiralama sözleşmesi kiralayanın kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini, hertürlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre fes-hedilmemek şartı ile kira bedeli kar-

şılığında kiracıya bırakılmasını öngören bir sözleşmedir." denilmektedir. Finansal kiralamaya konu malın mülkiyeti kiralayanda, zilyetliği de kiracıda kalmaktadır.

Yine FKK'nun 9. maddesinde yer alan "Finansal Kiralama konusu malın mülkiyeti kiralayan şirkete aittir. Ancak taraflar sözleşmede, sözleşme süresi sonunda kiracının malın mülkiyetini satın alma hakkını haiz olacağını kararlaştırabilirler." hükmü finansal kiralama sözleşmesinin bir tür finans yöntemi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu itibarla finansal kiralamaya konu malın mülkiyeti sözleşme süresince finansal kiralama şirketinde kalır ve sözleşme süresi sonunda da iz bedeli üzerinden veya çok düşük bedelle ya da bedelsiz olarak kiracıya devredilir. Kiracı, sözleşme süresince finansal kiralama konusu malın zilyedi olup, sözleşmenin amacına uygun olarak her türlü faydayı elde etmek hakkına sahiptir. Kiracı finansal kira bedelini gider kaydeder. Kira giderleri nedeniyle yüklenilen Katma Değer Vergisini de indirim konusu yapar. Ancak vergi mevzuatındaki boşluklar sebebiyle finansal kira ödemesinin ödemenin yapıldığı dönemde mi, yoksa sözleşme süresi içerisinde eşit miktarlarda gider kaydedilmesi gerektiği konusunda muhtelif görüşler

mevcuttur. Bu konu ayrı bir inceleme konusu olduğundan burada değinilmeyecektir.

III.FİNANSAL KIRALAMA SÖZLEŞMESİNİN KONUSU VE ŞEKLİ

FKK'nun 5. maddesinde belirtildiği gibi, finansal kiralama sözleşmesine taşınır ve taşınmaz mallar konu olabilir. Patent, telif hakları gibi fikri ve sınai haklar finansal kiralama sözleşmesine konu olamazlar.

Uluslararası uygulamada finansal kiralamaya konu olan başlıca taşınır ve taşınmaz mallar arasında her türlü makina (yol ve inşaat makinaları, matbaa makinaları, tarım alet ve makinaları, büro makinaları), takım tezgahları, tekstil tezgahları, yolcu otobüsleri, uçak, helikopter, kuru yük gemileri, tanker, yat, tıbbi cihazlar, petrol sondaj ve çıkarma ekipmanları, bilgi işlem üniteleri, santaller, fabrikalar, park ve depolama yerleri, her türlü kara nakil vasıtaları ve otomobiller sayılabilir.

Finansal kiralama konusu malın bağımsız ve üzerinden amortisman ayrılabilen bir özellik taşıması gerekmektedir. Buna göre hammadde ya da ara malı niteliğinde bulunan ve kullanıldığında tüm özelliklerini yitiren mallar finansal kiralama konusu yapılamamaktadır.

Finansal kiralama işleminin dayandığı hukuki belge sözleşmedir. Sözleşme ile finansal kiralama şirketinin hangi malı hangi kiracıya hangi şartlarda kiraladığı ve uygulamanın nasıl yürütüleceği belirtilir. Finansal kiralama sözleşmesinin süresi normal olarak dört yıldır. FKK'nun 7. maddesine göre, "Sözleşmeler en az dört yıl süre ile feshedilemez. Hangi kiralama hallerinde bu sürenin kısılacağı, Bakanlar Kurulunca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir."

8 Temmuz 1992 tarih ve 21278 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Finansal Kiralama İşlemlerinde Süre ve Sınırın Tespitine Dair Yönetmeliğin 1. maddesine göre de; "Finansal kiralama sözleşme süreleri aşağıdaki hallerde dört yıldan kısa olabilir.

a) Teknolojik niteliği veya ekonomik yararlanma ve işletme süresi itibarıyla kullanımının dört yıldan kısa olduğu Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca onaylanan mallar,

b) Yurt içinde ve yurt dışında yerleşik finansal kiralama şirketleri tarafından yapılan kiralama işlemlerinde, ilk sözleşmenin devamı mahiyetinde yeniden finansal kiralama sözleşmesine konu olan mallar,

c) Yurt içinde veya yurt dışında savaş hali ile savaşa yol açabilecek durumlar veya sabotaj, yangın, ağır kaza ve tabii afetler sebebiyle kiralama konusu malın, bu malı kiralayanın ya da kiracının zarar gördüğü haller."

FKK'nun 8. maddesine göre, "Sözleşme düzenleme şeklinde noterlikçe yapılır. Taşınır mala dair sözleşme, kiracının ikametgahı noterliğin de özel sicile tescil edilir. Taşınmaz mala dair sözleşme ise taşınmazın bulunduğu tapu kütüğünün beyanlar hanesine, gemilere dair sözleşmeler ise gemi siciline tescil edilir."

Tescil ve şerhten sonra, üçüncü kişilerin finansal kiralama konusu mal üzerindeki aynı hak iktisapları kiralayana karşı ileri sürülemez.

Yurt dışında yerleşik kiralayan şirketin Türkiye'de şubesi yoksa sözleşmeler Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Bakanlıkça tescil edilir.

Finansal kiralama sözleşmesi, FKK'nun hükümlerine tabidir. Ancak bu konuda hüküm bulunmayan hallerde, Borçlar Kanunu'nun genel hükümleri ve sözleşmenin niteliğine uygun düştüğü oranda özel hükümler uygulanır (FKK. 26. mad.)

Borçlar hukukumuzda ise söz-

leşme serbestisi söz konusudur ve sözleşmenin mevzuu kanuna aykırı olmamak şartı ile iki tarafın karşılıklı ve birbirine uygun surette rızalarını beyan ettikleri takdirde akit tamam olur. Taraflar sözleşmenin şartlarını ve ayrıntılarını serbestçe tespit edebilirler.

Finansal kiralama sözleşmesinin önemli bir özelliği, bir yatırım malından yararlanmak için mutlaka onun mülkiyetine sahip olmaya gerek olmadığıdır. Yatırımcı, yatırım için ihtiyaç duyduğu yatırım malını satın almadan işletmesinde kullanma imkânına sahip olabilmektedir.

Diğer bir özelliği, yatırımcı bizzat bulup beğendiği malın kullanma hakkını almakla beraber, kullanım sırasında ortaya çıkabilecek hasar, ziyan, bakım ve onarım masraflarından sorumlu da olmaktadır.

Yatırım malının kullanım hakkına Finansal Kiralama sözleşmesi ile kavuşan alıcı, bütün bunları kira veya satın alma bedeli olarak ödemeyi kabul ettiği ödentilerle edinmektedir.

Finansal kiralama sözleşmesinde malın mülkiyetinin mükellefe sözleşme sonunda geçmesi kararlaştırılmış ise yapılan ödentilere satın alma bedeli, mülkiyetin geçmesi sözleşmede kararlaştırılmamış ise yapılan ödentilere kira ödemesi denmektedir.

IV.FİNANSAL KİRALAMA İLE EDİNİLEN TAŞITLARDA TAŞIT ALIM VERGİSİ

Finansal kiralama yoluyla yapılan taşıt kiralama işlemlerinde, kira süresinin sonunda kiracı tarafından kira konusu aracın satın alınabileceğini öngören finansal kiralama sözleşmelerine dayanarak bazen mülkiyeti muhafaza kaydıyla satış yapıldığı, bazen de tasarruf hakkının devralındığı gerekçeleri ile taşıt alım vergisi tarh edilmektedir.

Taşıt Alım Vergisi Kanunu'nun 1. maddesine göre, bu kanunun 4, 5 ve 6. maddesinde yazılı taşıtların;

a) Her ne şekilde olursa olsun iktisap edilmesi (mülkiyeti muhafaza kaydıyla veya sair akitlere göre iktisaplar dâhil; ana bayi, bölge bayi, yetkili satıcı ve acentelerle, Maliye Bakanlığı'nca bu nitelikte oldukları tespit edilenlerin, yalnızca satmak üzere iktisap ettikleri plakasız taşıtlarla veraset yoluyla intikaller hariç),

b) Yurt dışına iktisap edilerek Türkiye'ye ithal edilmesi,

c) Vekaletname ile tasarruf hakkının devralınması,

Taşıt Alım Vergisine tabidir.

Finansal kiralama ile edinilen taşıtlarda ya, finansal kiralama söz-

leşmesinde sözleşme süresinin sonunda taşıtın iade edileceği öngörülerek taşıt alım vergisinin doğmadığı, ya da finansal kiralama sözleşmesinde sözleşme süresinin sonunda kiracının finansal kiralama konusu malı belli bir bedel karşılığında veya bedelsiz olarak satın alma hakkının olduğu öngörülerek bazen Taşıt Alım Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinin (a) bendinde parantez içi hükmü olarak yer alan "mülkiyeti muhafaza kaydıyla iktisap" olarak, bazen de aynı maddenin (c) bendinde yer alan "vekaletname ile tasarruf hakkının devralınması" olarak değerlendirilmektedir.

A- Mülkiyeti Muhafaza Kaydıyla İktisap

Mülkiyeti muhafaza mukavelesi, Medeni Kanun'un 688 ve 689. maddelerinde tanımlanmıştır. Buna göre; mülkiyeti satıcıda kalmak şartı ile taşıtın başkasına devrine ilişkin satışın geçerli olabilmesi için yapılan sözleşmenin her halde taşıtın satın alanın ikametindeki noter tarafından onaylanması ve özel kütüğüne kaydedilmesi gerekir. Taksitle mal satan kimse mülkiyeti saklı tutma sözleşmesi ile sattığı malın iadesini ancak almış olduğu taksitlerden malın kullanılmakla eskimesinden doğan zararı ve satış bedelinden uygun bir miktarı indirerek geriye kalanı vermek koşuluyla isteyebilir.

Kısaca mülkiyeti muhafaza kaydıyla satış veya iktisap, taksitli satışlarda söz konusu olmakta, alıcının malı malik olmak amacı ile alması gerekmekte ve buna ilişkin sözleşmenin de noter huzurunda yapılması şartı bulunmaktadır.

Bilindiği gibi taşıt alım vergisi ödenikten sonra taşıtın yeni sahibi adına trafik siciline kaydı yapılmaktadır. Ancak mülkiyeti muhafaza kaydıyla veya sair akitlere göre yapılan iktisaplar ve vekaletname ile tasarruf hakkının devralınması hallerinde, taşıt alım vergisi doğduğu halde trafik siciline kayıt yapılmamaktadır.

Finansal kiralama yoluyla edinilen taşıtlarda, taşıtın mülkiyeti finansal kiralama şirketine ait olmak zorundadır. Dolayısıyla finansal kiralama şirketi taşıtı alırken taşıt alım vergisini ödemekte, daha sonra taşıtı kiralamaktadır. Sözleşmede, kira süresinin sonunda malın kiracı tarafından satın alınacağı öngörülmüş olsa bile, bu işlem sözleşme süresinin sonuna kadar bir kiralama işlemidir. Burada kiracının taşıtı malik olmak amacı ile alıp almadığı hususunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Finansal kiralama sadece bir kiralama olarak değerlendirilirse, kiracının taşıtı malik olmak amacı ile iktisap etmediği, dolayısıyla finansal kiralama söz-

leşmesinin hiç bir şekilde mülkiyeti muhafaza kaydıyla satış olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Oysa vergi idaresi, finansal kiralama sözleşmesinde, sözleşme sonunda kiracının taşıtı satın alma hakkının bulunmasını mülkiyeti muhafaza kaydıyla satış olarak değerlendirmekte ve kiracının en az 4 yıl sonrası için yaptığı bir taahhüde dayanarak ikinci bir taşıt alım vergisi salmaktadır. Böylece aynı taşıt için aynı anda iki kez vergi tahakkuk ettirilmektedir. Halbuki burada, yukarıda açıklanan Medeni Kanun hükümlerine göre iktisap gerçekleşmemektedir.

Gerçekte kiracı sözleşmenin sonunda taşıtı satın alıp adına kaydettirirken doğan taşıt alım vergisini ödeyebilir. Aksi halde, 4 yıl sonra mülkiyete geçirilecek bir taşıt için bugünden 4 yaş daha genç bir araç için getirilen tarife üzerinden vergi alınmak durumunda kalınmaktadır. Ayrıca finansal kiralama sözleşmesine göre, sözleşme sonunda kiracı taşıtı alma hakkını kullanmayabilir veya kullanamayabilir. Finansal Kiralama Kanunu'nun 23. maddesine göre, taraflardan birinin sözleşmeye aykırı hareketlerde bulunduğu hallerde sözleşme feshedilebilir. Herhangi bir nedenle sözleşme iptal veya feshedilirse, kiracının taşıtı iade yükü-

kümlülüğü bulunduğu için, sözleşme sonunda taşıt satın alınamayacaktır. Bu durumda daha önce gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir olaya dayanılarak alınan verginin iadesi gerekecektir. Çünkü vergiyi doğuran olay gerçekleşmemiş olacaktır.

B- Vekaletname ile Tasarruf Hakkının Devri

Yazının yukarıdaki bölümlerinde değinildiği gibi, Taşıt Alım Vergisi Kanunu'nun 1. maddesinin (c) bendinde vekaletname ile tasarruf hakkının vergiye tabi olduğu belirtilmiş, ancak bir açıklık getirilmemiştir. Maliye Bakanlığı, 28.11.1982 tarih ve 17912 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 9 Seri No.lu Taşıt Alım Vergisi Genel Tebliği ile konuya açıklık getirmiştir.

Bu duruma göre kanunun amacına uygun olarak;

1- Münhasıran taşıt satışlarını kapsayacak şekilde düzenlenmemek şartı ile her türlü taşıtır (taşıtlar dahil) ve taşınmaz mallar için vekiline yetki veren genel vekaletnamelerin,

2- Vekil tayin edenin ağır hastalığı, yurt dışında veya askerlik hizmetinde bulunması, tutukluluk hali gibi haklı bir engeli olanların (bu engellerini ilgili mercilerce belgelendirmeleri şartı ile) taşıtların satışına yetki veren vekaletnamelerin,

3- Taşıtın, vekaletnamede adı ve soyadı yazılı kimseye satılması şartı ile vekiline yetki veren ve iktisabı gizlemek amacı taşımayan vekaletnamelerin,

4 Trafik, vergi, sigorta gibi taşıtla ilgili işlemlerin taşıt sahibi adına, yapılmasına yetki tanıyan ve tasarruf hakkının devrini gerektirmeyen vekaletnamelerin,

Tanzimi sırasında taşıt alım vergisi doğmamaktadır. Ancak, belli bir kişiye genel kullanım veya satış yetkisi veren vekaletnameler ile yapılan iktisapların taşıt alım vergisine tabi olacağı muhakkaktır.

Vekaletname ile tasarruf hakkının devir alınması işlemi finansal kiralama sözleşmesi ile karşılaştırıldığında, finansal kiralama sözleşmesinde kiracı, finansal kiralama şirketinden belli bir bedel karşılığında taşıtın kullanım hakkını kiralamaktadır. Sözleşme süresinin sonunda taşıtı satın alma hakkının bulunması durumu değiştiirmektedir. Çünkü bu taksitle satış değil, bir kiralamadır. Ayrıca süre sonunda kiracının taşıtı satın alabilmesi için belli bir bedel ödemesi gerekmektedir. Dolayısıyla burada vekaletname ile bir devir söz konusu olmadığı için finansal kiralama sözleşmesi ile yapılan kiralama işlemlerini vekaletname ile tasarruf

hakkının devredilmesi olarak değerlendirilmek mümkün değildir.

V. SONUÇ

Konu ile ilgili olarak Ankara 4. Vergi Mahkemesi'nin 1997/1185 No.lu kararında; taşıt alım vergisinde vergiyi doğuran olayın ancak taşıtın mülkiyetinin yükümlü şirkete geçmesi ile gerçekleşeceği, mülkiyet yükümlü şirkete geçmeden yani satış işlemi gerçekleşmeden, sözleşmedeki "kira müddetinin bitiminde kiracının malın mülkiyetini satın alma hakkına haiz olacağı" hükmüne dayanılarak ve varsayım üzerine vergiyi doğuran olay gerçekleşmeden kiralanan taşıtın taşıt alım vergisine tabi tutulmasının mevzuata uygun olmadığı, ancak sözleşmenin bitiminde ilgili hükme dayanarak veya başka bir surette kiracı tarafından taşıtın satın alınması halinde vergiyi doğuran olayın gerçekleşeceği ve o takdirde taşıt alım vergisinin talep edilebileceği belirtilmektedir.

Yukarıdaki yargı kararında ve yazının ilgili bölümlerinde belirtildiği gibi, finansal kiralama yolu ile iktisap edilen taşıtlarda, finansal kiralama sözleşmesinde, sözleşme süresinin sonunda kiracının taşıtı iade edeceği öngörülmüş ise, taşıt alım vergisi doğmamaktadır. Sözleşmede kiracının kira süresi sonunda taşıtı satın alma hakkının olduğuna dair bir

hüküm varsa, taşıt alım vergisi finansal kiralama sözleşmesinin yapıldığı tarihte değil, sözleşme süresinin sonunda kiracının söz konusu taşıtı satın aldığı anda doğmaktadır. Yani vergiyi doğuran olay taşıtın kira süresinin sonunda kiracı tarafından satın alındığı tarihte gerçekleşmektedir. Bu sebeple taşıt alım vergisinin, sözleşme sonunda taşıtın alınması durumunda aracın yeni sahibi adına taşıtın o andaki tarifesine uygun olarak taşıt alım vergisi tarh ve tahakkuk ettirilmesi gerekmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Finansal Kiralama Kanunu
- Taşıt Alım Vergisi Kanunu
- Ahmet OZANSOY, "Finansal Kiralama Yoluyla Edinilen Taşıtlarda Taşıt Alım Vergisi", Yaklaşım-Haziran/2000.
- Muzaffer KÜÇÜK, "Finansal Kiralama Uygulamasına Alternatif Bir Yaklaşım 1-2" Maliye Sigorta Yorumları, Sayı: 254-255.
- Yunus ŞENGÖZ, "Finansal Kiralama (Leasing) Bedellerinin Gider Kaydı", Maliye ve Sigorta Yorumları, Sayı: 275.